

ความงามจากร่องรอยของอดีต

BEAUTY FROM THE TRACES OF THE PAST

ปานทิพย์ พัชรชนม์*

PARNTHIP PHATTARACHON

(Received: August 27, 2021; Revised: September 30, 2021; Accepted: October 10, 2021)

บทคัดย่อ

การวิจัยและงานสร้างสรรค์ในหัวข้อ “ความงามจากร่องรอยของอดีต” ภาพจิตรกรรมฝาผนังและลายรดน้ำที่ลบลือนไปตามกาลเวลานั้น ภาพจิตรกรรมฝาผนังได้ปรากฏร่องรอยที่ยังมีสีชั้นแรกแบบบาง ๆ การหลุดร่อนของชั้นปูนจากชั้นแรกไปจนถึงชั้นเขียนสี ยังคงเหลือรูปทรงของเส้น สี และภาพเพียงบางส่วนให้ได้เห็นกันในปัจจุบัน แม้ความสมบูรณ์ในเนื้อหาและเรื่องราวแทบจะไม่หลงเหลือให้เห็นแล้ว แต่กาลเวลาก็ได้ทิ้งร่องรอยบางส่วนให้ได้เห็นความงามนี้ไว้ สร้างความประทับใจและเป็นที่มาของแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานของผู้วิจัย ด้วยว่าผลงานสร้างสรรค์ที่ผ่านมานั้น ได้ใช้เทคนิคการเขียนสีฝุ่นบนพื้นกาวเม็ดมะขามพื้นดินสอพองในรูปแบบของจิตรกรรมไทยร่วมสมัย ในการวิจัยและสร้างสรรค์ผลงานชุดนี้ผู้วิจัยมีความสนใจเทคนิควิธีการที่ต่างไปจากเดิม โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อวิจัยผลงานสร้างสรรค์จากการเขียนสีฝุ่นบนพื้นกาวเม็ดมะขามดินสอพอง เป็นการเขียนลายรดน้ำบนพื้นแบบโบราณที่เรียกว่า “รักสมุก” ด้วยเรื่องราวจากร่องรอยที่หลงเหลือของภาพจิตรกรรมฝาผนัง

ความงามที่เกิดจากร่องรอยของภาพจิตรกรรมฝาผนังและลายรดน้ำที่ลบลือนและหลงเหลือร่องรอยเพียงบางส่วน นำมาพัฒนาแนวความคิด เป็นที่มาในการนำเสนอผลงานวิจัยสร้างสรรค์ในรูปแบบเทคนิคลายรดน้ำด้วยการทำพื้นรักสมุกชุดนี้ พบว่าผลของการวิจัยทำให้ผู้วิจัยได้เข้าใจถึงความตั้งใจ ใส่ใจพิถีพิถันและประณีตในงานศิลปกรรมไทยทุกแขนงของครูช่าง เห็นได้จากงานจิตรกรรมไทยที่ได้ศึกษาทำให้รู้สึกภาคภูมิใจและเห็นคุณค่าของศิลปะประจำชาติไทยของเรา

การวิจัยผลงานสร้างสรรค์ จากที่มาของแนวความคิดและแรงบันดาลใจในการศึกษาค้นคว้าเทคนิควิธีการ กระบวนการ การเขียนลายรดน้ำบนพื้นรักสมุกนี้ นำมาซึ่งการสร้างสรรค

* วิทยาลัยช่างศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

ผลงาน ได้เรียนรู้วิเคราะห์กระบวนการ ขั้นตอนการทำงานและการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ความงามที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และทิ้งไว้ให้คนรุ่นหลังนั้น เป็นสิ่งที่เราคนไทยต้องช่วยกันอนุรักษ์และสืบสานไว้เพื่ออารยธรรมของชาติบ้านเมืองต่อไป

คำสำคัญ : รักสมุก ความงาม ร่องรอยของอดีต ลายรดน้ำ

Abstract

Research and creative work on the topic “Beauty from the traces of the Past”, the murals and Thai lacquerware that have faded over time. The murals also have traces of a thin first layer of paint, a fading of the plaster layer from the first layer to the paint layer. Only some shapes, colors and images remain to be seen today. Although the completeness of the content and the story is almost nonexistent. But time has left traces to see this beauty. Create an impression and be the source of inspiration for the researcher's creativity. In my previous creations, I have employed the technique of painting tempera on white clay filler in the style of contemporary Thai painting. In this creative research, I am interested in experimenting with unique techniques and methods for purpose to research creative works from painting tempera on white clay filler. It is an ancient process of Thai lacquerware on a primer coat called “Rak Samuk” with the story that has left from traces of murals.

The beauty from traces of murals and Thai lacquerware that has faded, remain only a few traces. To develop the concept, It is the inspiration for presenting creative research in the form of the Thai lacquerware process of making this set of Rak Samuk primer coat. I found that the results of this research made me recognize the intention, attention and delicateness in every part of Thai art of original processes. It can be noticed from the study of Thai painting that makes me proud and appreciate the value of Thai art.

Researching this creative work from the origin of the concept and inspiration in researching techniques, methods and processes of Thai

lacquerware on Rak Samuk layer. Leading to the creativity of work, I learned to analyze the process and rectify all the problems between the research. The beauty that our ancestors created and left for the next generation and we has to preserve these for the civilization of our nation.

Keywords: Ruk Samuk, beauty, traces of the past, Thai lacquer ware

บทนำ

จิตรกรรมไทยเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลและแหล่งความรู้โดยเฉพาะเรื่องราวจากอดีตที่สำคัญยิ่ง แสดงให้เห็นถึงความเป็นชนชาติที่มีอารยธรรมอันเก่าแก่ ยาวนาน ประโยชน์ของงานจิตรกรรมไทย นอกจากให้ความสำคัญในเรื่องคุณค่าของงานศิลปะแล้ว ยังมีคุณค่าในด้านอื่น ๆ อีกมากมายให้ได้เรียนรู้ จิตรกรรมไทยมีเอกลักษณ์พิเศษตามลักษณะแบบไทยที่ได้สืบทอดกันมาจนเป็นประเพณี เน้นความรู้สึกรูปร่างด้วยเส้น เพิ่มความงดงามด้วยสี ส่วนแสงเงานั้นมีปรากฏให้เห็นอยู่บ้างแต่ไม่ชัดเจน จิตรกรรมไทยที่พบเห็นโดยทั่วไปมี 3 ลักษณะ คือ

จิตรกรรมไทยลายเส้น ได้แก่ ลวดลายไทยหรือภาพไทยที่เกิดจากการขีด ขีด จาร ให้เกิดเป็นร่องรอยเป็นเส้นด้วยการนำเอาความงามของธรรมชาติมาดัดแปลง ประยุกต์ด้วยความคิดสร้างสรรค์ด้วยอุดมคติทางความงามที่เป็นลักษณะพิเศษแบบไทย

จิตรกรรมไทยสีเดียว บางที่เรียกกันว่า “จิตรกรรมเอกรงค์” ได้แก่ ลวดลายไทยหรือภาพไทยที่ระบายสีหรือทำให้เกิดสีเพียงสีเดียว ที่เห็นได้อย่างชัดเจน คือ งานประเพณีภาพลายรดน้ำซึ่งเป็นการเขียนภาพปิดด้วยทองคำเปลวบนผิวยางรัก เช่น ตู้พระธรรมลายต้นเส้า รวมไปถึงการประดับตกแต่งภายในโบสถ์ วิหาร

จิตรกรรมหลายสี หรือ “จิตรกรรมพหุรงค์” เป็นการเขียนภาพ หรือลวดลายไทยระบายสี บางครั้งก็มีการปิดทองคำเปลวประกอบ มีทั้งภาพเดี่ยว ภาพลวดลาย และประกอบกันเป็นเรื่องราวประดับบนผนัง สมุดข่อย หรือผืนผ้า อีกทั้งจิตรกรรมไทยในอดีตส่วนมากมักเขียนด้วยสีฝุ่นผสมกาว เม็ดมะขาม หรือไข่ขาวบนผนังของสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะ ผนังโบสถ์ วิหาร ปราสาท ราชวัง ฯลฯ จึงมักเรียกกันว่า “จิตรกรรมฝาผนัง”

จิตรกรรมฝาผนัง จิตรกรรมไทยแบบประเพณี เป็นศิลปะที่มีความประณีตสวยงาม แสดงถึงความเป็นไทย สร้างสรรค์สืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนได้ลักษณะเป็นศิลปะประจำชาติ ตามกรรมวิธีของช่างเขียนไทยแต่โบราณ นิยมเขียนด้วยสีฝุ่นซึ่งเป็นสีธรรมชาติ เนื้อหาที่เขียนมักเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ ทศชาติชาดก ไตรภูมิ วรรณคดี และชีวิตไทย พงศาวดารต่าง ๆ จิตรกรรมฝาผนังส่วนใหญ่นิยมเขียนประดับผนังพระอุโบสถ

ปัจจุบันภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ช่างในอดีตได้เขียนไว้ด้วยความประณีต อ่อนช้อยสวยงามนั้นถูกลบเลือนไปด้วยกาลเวลา ด้วยสภาพอากาศที่มีความชื้นสูง ภาพจิตรกรรมฝาผนังจึงหลุดร่อนเลือนรางเมื่อเวลาผ่านไปหลายร้อยปี แต่ยังมีบางส่วนที่ยังคงหลงเหลือลายเส้นและสีของช่างชั้นครูไว้ให้เราได้เห็นและศึกษากันอยู่ การบอกเล่าผ่านเรื่องราวคำสอนในพระพุทธศาสนา คติธรรม ความเชื่อ ไม่ว่าจะวันเวลาจะผ่านไปนานเท่าไร คุณค่าในศิลปะประจำชาติก็ไม่ได้ลดน้อยลงไปเลยแม้แต่น้อย กลับทำให้ภาพที่ยังคงหลงเหลืออยู่นั้นเกิดความงามจากร่องรอยที่ธรรมชาติได้จัดวางขึ้นมาใหม่ ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาและร้อยเรียงเรื่องราวด้วยตนเอง

การผูกอรอนหลุตรอนของผนังและชั้นสีในงานจิตรกรรมฝาผนังนั้นทำให้นักไปถึงงานจิตรกรรมไทยในลักษณะอื่น ๆ ที่ยังคงหลงเหลือแค่ร่องรอยแต่ยังคงคุณค่าและความงามอยู่ไม่เสื่อมคลาย คือ จิตรกรรมเอกรงค์ ประเภทภาพ “ลายรดน้ำ” เป็นงานหัตถศิลป์ชั้นสูงแขนงหนึ่งของไทย จัดอยู่ในหมวดงานช่างรัก อันเป็นสาขาหนึ่งของช่างสิบหมู่และได้รับช่วงถ่ายทอดความรู้กันมาตั้งแต่สมัยโบราณเป็นวิธีการที่ช่างไทยได้คิดทำไว้ช้านานแล้ว

นักปราชญ์ผู้รู้กล่าวว่า ลายรดน้ำเป็นมูลเหตุก่อให้เกิดภาพไทยและลายไทยขึ้นนั้น น่าจะเป็นความจริงโดยแท้ อีกทั้งยังมีการกล่าวว่าช่างเขียนที่จะเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังได้ดีต้องฝึกจากการเป็นช่างเขียนลายรดน้ำมาก่อน เปรียบได้ว่าลายรดน้ำนั้นก็คือพื้นฐานการวาดภาพที่มีขาวและดำหรืองานวาดเส้นนั่นเอง

ลายรดน้ำ ประกอบด้วยการลงรัก เขียนลายด้วยน้ำยาหรดาลและปิดทองรดน้ำ อาจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้กล่าวไว้ถึงลายรดน้ำในหนังสือผู้ลายรดน้ำว่า บรรดาศิลปะประยุกต์ที่คนไทยในสมัยโบราณสร้างขึ้นไว้ มีอยู่ประเภทหนึ่ง (ส่วนมาก) ทำลวดลายเป็นภาพปิดด้วยแผ่นทองคำเปลวบนพื้นรักสีดำ งานศิลปะประเภทนี้มีความสำคัญมากสำหรับตกแต่งสิ่งของเครื่องใช้ในพระศาสนา งานช่างรักประเภทนี้เรียกว่า “ลายรดน้ำ” (หมายถึงการทำงานสำเร็จในขั้นสุดท้ายด้วยการเอาน้ำรด) ได้เจริญสูงสุดในสมัยอยุธยาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๒ จนถึงตอนกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๓ (สมัยอยุธยาตอนปลาย)

ความประณีตและพิถีพิถันในทุกขั้นตอนของการสร้างงานลายรดน้ำตั้งแต่การทำพื้นจนถึงการเขียนของช่างโบราณนั้น ทำให้เราพบว่าแม้จะเกิดการผูกเรือนของพื้นรักสมุกแต่ลวดลายสีทองจากแผ่นทองคำเปลวก็ยังคงเด่นชัดและคงทนไม่ว่าเวลาจะผ่านไปนานสักเท่าไร

สมุก หมายถึง สิ่งที่ทำขึ้นเพื่อทารองพื้นบนพื้นไม้ในชั้นแรกสุด เพื่อช่วยทำให้ผิวหน้าของพื้นที่รองรับอยู่ข้างใต้มีคุณสมบัติดีขึ้น เฉพาะกรณีงานเขียนน้ำยาปิดทองรดน้ำ มักใช้สมุกที่ประกอบด้วย ถ่านใบตองแห้ง ถ่านกะลามะพร้าวปนผสมกับยางรัก กวนให้เข้ากัน ทำเป็นสมุกใช้ทาหลังพื้นบนพื้นไม้ของเครื่องใช้ที่เป็นไม้ ไม้ไผ่ เช่น เครื่องเขิน เป็นต้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาวิธีและกระบวนการทำงานลายรดน้ำด้วยพื้น “รักสมุก”
2. เพื่อวิจัยผลงานสร้างสรรค์จากการเขียนสีฝุ่นบนพื้นดินสอพอง เป็นการเขียนลายรดน้ำบนพื้นแบบโบราณที่เรียกว่า “รักสมุก” ด้วยเรื่องราวจากร่องรอยที่หลงเหลืออยู่บนภาพจิตรกรรมฝาผนัง
3. เพื่อสืบสานและอนุรักษ์วิธีและกระบวนการทำงานลายรดน้ำด้วยพื้น “รักสมุก” ให้คงอยู่สืบไป

วิธีการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลเพื่อจัดทำผลงานวิจัยเล่มนี้ จากแรงบันดาลใจจนมาถึงแนวความคิดในการสร้างสรรค์ ผู้วิจัยต้องการทดลองและพัฒนาเทคนิคต่อจากผลงานสร้างสรรค์ที่ผ่านมา เดิมเป็นเทคนิคการทำรองพื้นด้วยกาวเม็ดมะขามดินสอพองบนไม้ในการทำวิจัยสร้างสรรค์ชุดนี้ ผู้วิจัยเปลี่ยนเทคนิคและกระบวนการวิธีการทำงานต่างไปจากเดิม ด้วยการทำพื้นจาก “รักสมุก” บนไม้และเขียนเป็นผลงานลายรดน้ำ ซึ่งทั้งสองเทคนิคนี้มีความแตกต่างกันที่วัสดุอุปกรณ์ แต่มีบางส่วนที่เหมือนกัน ได้แก่ ขั้นตอนและวิธีการ แม้ว่ามีความแตกต่างกันในส่วนที่ได้กล่าวมานั้น สำหรับตัวผู้วิจัยเองมองว่า สิ่งเหมือนกันคือกระบวนการทำงานที่มีความพิถีพิถันและใช้เวลาค่อนข้างนาน ซึ่งไม่สามารถเร่งรัดให้เสร็จสิ้นตามเวลาที่กำหนดได้ ด้วยวัสดุที่ค่อนข้างหายากและด้วยสภาพอากาศที่มีความชื้น ทำให้ต้องวางแผนอย่างรอบคอบ เห็นความสำคัญและคุณค่าในทุกองค์ประกอบ เพื่อนำมาเรียนรู้วิเคราะห์ แก้ไขในการสร้างสรรค์ผลงานด้วยการทดลองเทคนิคนี้ว่าจะสำเร็จและเป็นไป

ตามเป้าหมายหรือไม่ อีกทั้งได้ถ่ายทอดข้อดีข้อเสียให้แก่ผู้ที่สนใจและนำไปพัฒนาผลงานสร้างสรรค์ตนเองต่อไป โดยมีกระบวนการและวิธีการศึกษาดังต่อไปนี้

ที่มาของแหล่งข้อมูลและการรวบรวมข้อมูล

1. **สถานที่เพื่อหาข้อมูลและเก็บภาพ** สถานที่เก็บข้อมูลด้วยการถ่ายภาพภายใน โบสถ์ วิหาร วัดที่มีการเขียนลายรดน้ำปิดทอง เช่น วัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี วัดหน้าพระเมรุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร

2. **ข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางและศิลปิน** สนั่น รัตนะ ราชบัณฑิต ประธาน คณะบรรณาธิการจัดทำสารานุกรมทัศนศิลป์ไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน และกรรมการจัดทำ พจนานุกรมศัพท์ลายไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถและความเชี่ยวชาญในด้านศิลปะอันทรงคุณค่าของไทยมาอย่างยาวนาน ได้ให้ความรู้และคำแนะนำถึงวัฒนธรรมการใช้ “ยางรัก” กับพื้นไม้ อีกทั้งยังมีศิลปินไทยที่ได้ทำการวิจัยทดลองในผลงานสร้างสรรค์ไว้ก่อนหน้านี้ ข้อมูลที่เติมไปด้วยความรู้ในทางปฏิบัติ อาจารย์ จันทนา แจ่มทิม เป็นอีกแหล่งข้อมูลที่ผู้วิจัยได้ได้รับคำแนะนำ และการให้คำปรึกษาที่เป็นประโยชน์ในการวิจัยอย่างยิ่ง

3. **ขั้นตอนการประมวลแนวความคิด** ด้วยสภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ลบเลือนไปมาก บางผนังแทบจะไม่เหลือให้เห็นแล้ว ผู้วิจัยมองภาพเรื่องราวที่ผู้เขียนบอกเล่า และพยายาม สานต่อความคิดและจินตนาการ ทำให้มองเห็นความงามของร่องรอยที่ยังมีสีชั้นแรกให้เรา เห็นบาง ๆ การหลุดร่อนของชั้นปูนจากชั้นแรกไปจนถึงชั้นบนสุด และคงเหลือรูปทรงของ เส้น สี ที่สร้างความประทับใจ เช่นเดียวกันกับเสาหลายฉลุปิดทองที่วัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี ด้วยสภาพที่ลบเลือนไปมากเมื่อได้พิจารณาอย่างใกล้ชิดพบว่า สีน้ำตาลแดง ที่ใช้ทาซึ่งในการบูรณะในชั้นหลัง ได้ทาทับลวดลายจำนวนมากเอาไว้ แม้ลวดลายเหล่านี้ถูก สีทาทับไว้ เมื่อค่อย ๆ ชำรุดตามกาลเวลา ส่วนที่ปิดด้วยทองคำเปลวที่เป็นส่วนของตัวลาย จะสีกร่อนช้ากว่าส่วนที่เป็นพื้นลวดลายผิวยางรักสีดำ จึงทำให้เราเห็นผิวของลายจาก ทองคำเปลวเด่นเด่นจากพื้นผิวได้อย่างชัดเจน เป็นที่มาของแรงบันดาลใจในการนำเสนอ ผลงานวิจัยสร้างสรรค์ในรูปแบบเทคนิคลายรดน้ำด้วยการทำพื้นรักสมุกชุดนี้

รูปแบบ

การวิจัยผลงานสร้างสรรค์ การหลุดร่อนของภาพจิตรกรรมฝาผนังและจิตรกรรม ลายรดน้ำ ชั้นปูนจากชั้นแรกไปจนถึงชั้นบนสุดนั้น ผู้วิจัยมองเห็นรูปทรงที่เกิดจากธรรมชาติ ได้จัดสรรไว้ เมื่อกาลเวลาผ่านไปการหลุดร่อนก็ทำให้เกิดพื้นที่ว่าง และพื้นที่ว่างมีร่องรอย ของภาพวาดที่ยังคงเหลืออยู่ ประหนึ่งว่าภาพดังกล่าวได้ถูกคัดเลือกไว้เพื่อถ่ายทอดให้ผู้คน

รวมทั้งผู้วิจัยได้เห็นถึงความงามในรูปทรงจากธรรมชาติที่กำหนดไว้ จึงเป็นที่มาของการจัดวางด้วยองค์ประกอบในงานสร้างสรรค์ ร่องรอยที่มีทั้งรูปทรงขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ กระจัด กระจายเป็นกลุ่มเป็นก้อนเช่นเดียวกับธรรมชาติและกาลเวลา

เทคนิค

“ลายรดน้ำ” บนพื้น “รักสมุก” งานเขียนด้วยน้ำยาหรรดาลปิดทองรดน้ำ ทำให้เกิดลวดลายเป็นรูปภาพชนิดเอกรงค์ คือ มีลักษณะสีทองบนพื้นสีดำ ตามกระบวนการเขียนที่เป็นขนบนิยมอย่างโบราณวิธี ประกอบด้วย วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ และกระบวนการเขียนดังนี้

กระบวนการทำพื้นรักสมุก

1. ทายางรักผสมน้ำมันสนบนกระดาษไม้เพื่อกันความชื้น
2. การนำถ่านกะลามากรองเพื่อคัดแยกผงหยาบและละเอียด
3. การนำผงถ่านกะลาหยาบผสมกับยางรักให้เข้ากัน และฉาบลงบนพื้นกระดาษรักที่แห้งสนิทแล้วเป็นขั้นที่สอง
4. การนำผงถ่านกะลาละเอียดผสมกับยางรักให้เข้ากัน และฉาบลงบนพื้นกระดาษรักที่แห้งสนิทแล้วเป็นขั้นที่สาม

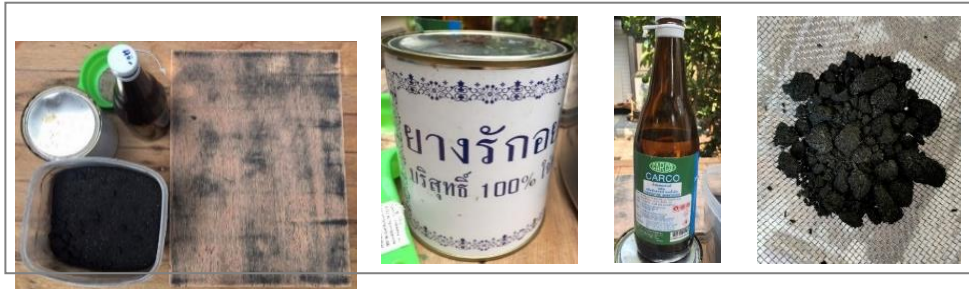
การฉาบในแต่ละชั้นควรทิ้งไว้อย่างน้อยชั้นละ 1-2 อาทิตย์ เพื่อให้รักและสมุกแห้งสนิทเสียก่อน ไม่เช่นนั้นจะทำให้พื้นแตกด้วยความชื้น

กระบวนการเขียนลายรดน้ำ

1. การร่างภาพ
2. การทำแบบปรุลาย
3. การลูบฝุ่นโรยแบบด้วยดินสอพอง
4. การเขียนด้วยน้ำยาหรรดาล ตัดเส้น
5. การเขียนด้วยน้ำยาหรรดาล ถมพื้น
6. การเขียนเส้นแสดงรายละเอียด
7. การเช็ดรัก
8. การปิดทองคำเปลว
9. การปิดทองคำเปลว กวดทอง
10. การรดน้ำ

ขั้นตอนการปฏิบัติงาน

ขั้นตอนการทำพื้นรักสมุกและวัสดุอุปกรณ์ในการสร้างสรรค์

ภาพที่ 1 วัสดุอุปกรณ์
ที่มา : ผู้วิจัย (2563)

1. ไม้กระดานหนา 10 มิลลิเมตร ยางรัก น้ำมันสน ถ่านกะลาเผา ซึ่งเป็นอุปกรณ์ที่สำคัญในการทำพื้น “รักสมุก”

ภาพที่ 2 การทาพื้นชั้นที่1
ที่มา : ผู้วิจัย (2563)

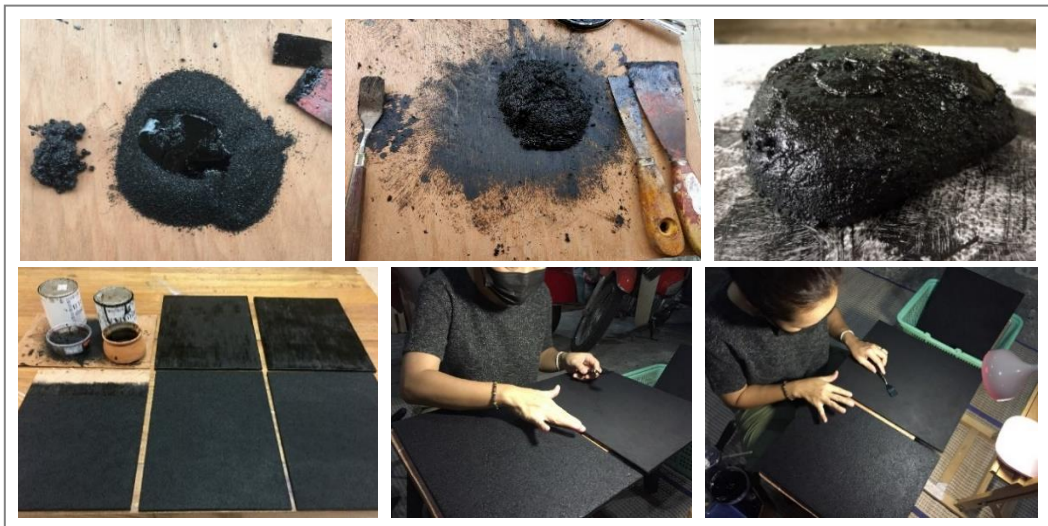
2. ทายางรักผสมน้ำมันสนบนกระดานไม้ทั้งสองด้านเพื่อกันความชื้น ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยทายางรัก 3 ชั้น โดยแต่ละชั้นใช้เวลาอบให้แห้ง 2-3 สัปดาห์โดยประมาณ ขึ้นอยู่กับความชื้นในสภาพอากาศ ดังนั้นเฉพาะการทำพื้นยางรักผู้วิจัยใช้เวลาประมาณ 2-3 เดือน

ภาพที่ 3 ถ่านกะลาเผา

ที่มา : ผู้วิจัย (2564)

3. การนำถ่านกะลาเผามากรองเพื่อแยกผงหยาบและละเอียด ซึ่งผู้วิจัยต้องการสร้างรูปทรงให้มีความหนา 2 ชั้น จึงใช้การกรองผงถ่านกะลาเป็นชั้นหยาบและชั้นละเอียด

ภาพที่ 4 การทำรองพื้นชั้นที่ 2 สมุกหยาบ

ที่มา : ผู้วิจัย (2564)

4. การฉาบรองพื้นเป็นชั้นตอนที่อยู่บนชั้นที่ 2 ผู้วิจัยใช้การผสมผงถ่านกะลาแบบหยาบกับยางรัก ผสมให้เข้าเป็นเนื้อเดียวกันแล้วนำไปฉาบบนไม้กระดาน เพื่อสร้างพื้นผิวที่หยาบให้เกิดการยึดเกาะกับไม้กระดานเพื่อความแข็งแรงคงทน

ภาพที่ 5 รางรูปทรงบนชั้นสมุกหยาบ
ที่มา : ผู้วิจัย (2564)

5. ในขั้นตอนนี้ต้องรองนกว่าการทำรองพื้นชั้นที่ 2 แห่ง ใช้เวลาอีกประมาณ 2-3 สัปดาห์หรืออาจจะนานกว่าที่กล่าวมา เนื่องจากการคายความชื้นของสมุกที่ผสมกับยางรัก มีปริมาตรค่อนข้างหนาจึงใช้เวลานานพอสมควร เมื่อแห้งแล้วจึงสร้างรูปทรงบนพื้นรักสมุก เพื่อการสร้างรูปทรงที่จะทำรองพื้นชั้นที่ 3 ต่อไป

ภาพที่ 6 การทำรองพื้นชั้นที่3 สมุกอ่อน
ที่มา : ผู้วิจัย (2564)

6. ขั้นตอนของการลงสมุกอ่อน คือ การผสมผงถ่านกะลาแบบละเอียดและเพิ่มดินสอพองเข้าไปด้วย เมื่อผสมเข้ากันแล้วทายางรักในส่วนที่ได้ร่างไว้เพื่อเป็นการยึดเกาะระหว่างชั้นให้มีความคงทนแล้วค่อยลงสมุกอ่อนบนยางรักอีกครั้ง

ภาพที่ 7 ฟีนรักสมุกหยาบชั้นสอง และรักสมุกละเอียดชั้นสามที่แห้งแล้ว
ที่มา : ผู้วิจัย (2564)

7. ผู้วิจัยได้ทดลองทำรองพื้นทั้งสองแบบเพื่อดูผลสัมฤทธิ์เมื่อเขียนลายรดน้ำเสร็จ ว่าจะผลความแตกต่าง ผู้วิจัยไม่ได้ทำการขัดพื้นสมุกที่แห้งแล้ว เพราะต้องการรอยแตกของพื้นผิวที่ไม่เรียบมากนักเหมือนกับการแตกหลุดร่อนของจิตรกรรมฝาผนังและลายรดน้ำแบบโบราณ

อุปกรณ์และกระบวนการเขียนลายรดน้ำ

ภาพที่ 8 วัสดุอุปกรณ์ในการเขียนลายรดน้ำ
ที่มา : ผู้วิจัย (2564)

ภาพที่ 9 ขั้นตอนการผสมน้ำยาหรรดล
ที่มา : ผู้วิจัย (2564)

9. นำผงหรรดลผสมกาวกระถินในโกร่งเพื่อเป็นตัวยึดเกาะกับพื้นสมุกคนให้เข้าเป็นเนื้อเดียวกัน และผสมน้ำส้มป่อยที่มีความเป็นกรดลงไปเล็กน้อยเป็นตัวทำลายไม่ให้เหนียวเกินไป คนจนส่วนผสมทั้งหมดละลายเข้าด้วยกัน หากในส่วนผสมมีกาวมากหรือน้อยเกินไป เมื่อนำไปเขียนจะทำให้เกิดการแตกและหลุดร่อนของลายที่เขียนไว้ ไม่สามารถเช็ดรักปิดทองตามขั้นตอนได้

ภาพที่ 10 การใช้ดินสอพองผสมน้ำขัดพื้นเพื่อให้พื้นคายความเค็มและกรดต่างออก
ที่มา : ผู้วิจัย (2564)

10. ในขั้นตอนนี้เกิดปัญหาระหว่างการทดลอง เนื่องจากพื้นรักสมุกนั้นมีความขรุขระและไม่เรียบเนียน ซึ่งผู้วิจัยมีความประสงค์ให้พื้นผิวเป็นเช่นนี้อยู่แล้ว การขัดพื้นด้วยดินสอพองเพื่อปรับสมดุลพื้นให้ไม่มีความเป็นกรดต่างและลดความเค็มลงทำให้ดินสอพองเข้าไปอุดร่องรอยที่แตก เกิดปัญหาเพราะไม่สามารถถูดินสอพองออกได้

จึงทดลองเขียนทรดานบนพื้นที่ยังไม่ได้ขัดดินสอพองก็สามารถทำได้ และการที่พื้นรักสนุก
ไม่มีความมันอยู่เลย จึงสามารถข้ามขั้นตอนนี้เพื่อไปเขียนทรดาลต่อไป

ภาพที่ 11 การร่างภาพ ทำแบบปรุลาย ลูบฝุ่นโรยแบบด้วยดินสอพอง
ที่มา : ผู้วิจัย (2564)

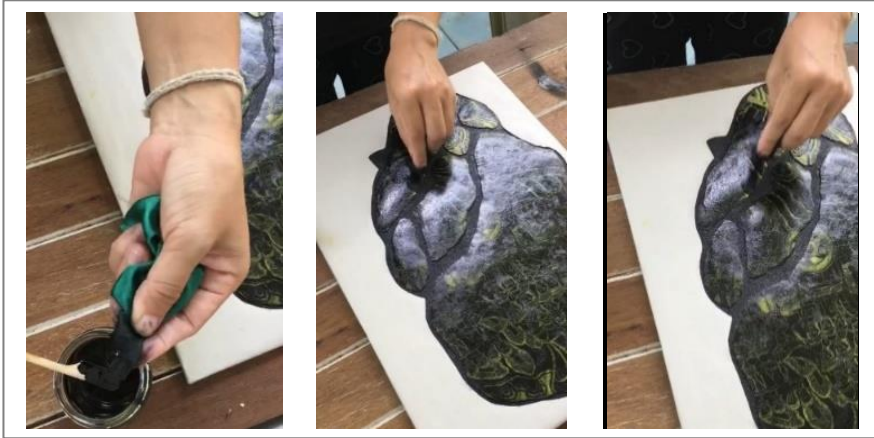
11. เส้นทรดาลที่เขียนลงไปนั้น ทำหน้าที่ปิดกั้นพื้นรักสีดำเอาไว้ตามลวดลายที่
เขียน ส่วนพื้นรักที่ไม่ได้เขียนด้วยทรดาลคือส่วนที่จะปิดด้วยทองคำเปลว เมื่อล้างน้ำทรดาล
ก็จะหลุดออก เหลือแต่ส่วนที่ปิดทองปรากฏเป็นลวดลายนั้นแทน

ภาพที่ 12 การเขียนทรดาน
ที่มา : ผู้วิจัย (2564)

12. เมื่อวาดเขียนเสร็จแล้วขั้นตอนต่อไปคือการเช็ดรัก รักที่นำมาเช็ดนั้นควรนำไป
เคี่ยวด้วยความร้อนจากไฟปานกลางเพื่อไล่ความชื้นออกให้หมด เรียกยางรักนี้ว่า “รักน้ำ

เกลี้ยง” ส่วนผ้าที่นำมาเช็ดรักนั้นใช้ผ้ามองตากรัวร์หรือผ้าที่มีความมันและไม่มิชน นำไปแตะรัก น้ำเกลี้ยงที่ละน้อยแล้วเช็ด ฎ ให้ทั่วทั้งภาพที่เขียน

ภาพที่ 13 การเช็ดรัก
ที่มา : ผู้วิจัย (2564)

13. เมื่อเช็ดถูจนทั่วแล้ว ขั้นตอนต่อไปเป็นการ “ถอนรัก” ให้ใช้ผ้าเนื้อเดิมในส่วนที่สะอาดอยู่เช็ดถอนรักที่ได้ทาไว้จนทั่ว เป็นการถอนออกให้เหลือความหนืดเพียงเล็กน้อยเพื่อเตรียมปิดทอง ในการถอนรักนั้น ถ้าถอนรักออกน้อยเกินไป คือ ยังคงมีความหนืดมากเกินไป เมื่อปิดทองแล้วจะทำให้ทองนั้นจม ไม้มีความเปล่งปลั่ง แต่ถ้าถอนรักออกมากและมีความหนืดน้อยกำลังพอดี ทองที่ปิดลงไปจะเกิดความวาวและเปล่งปลั่งสวยงาม

ภาพที่ 14 การถอนรัก
ที่มา : ผู้วิจัย (2564)

14. เมื่อเซ็ตรัก ถอนรักเสร็จแล้ว ทำการปิดทอง ใช้นิ้วกดให้ทองติดเบา ๆ ให้ทั่วทั้งภาพแล้วนำไปรดน้ำ โดยการเปิดน้ำให้ไหลผ่าน ใช้สำลีลูบและถูเบา ๆ เพื่อให้หดและทองส่วนที่ไม่ต้องการหลุดออกไปพร้อมน้ำ เป็นขั้นตอนสุดท้ายของเทคนิคลายรดน้ำ

ภาพที่ 15 การแปะทองคำเปลว
ที่มา : ผู้วิจัย (2564)

ภาพที่ 16 การรดน้ำ
ที่มา : ผู้วิจัย (2564)

ภาพที่ 17 ภาพผลงานสมบูรณ์

ที่มา : ผู้วิจัย (2564)

ผลการศึกษา

การสร้างสรรค์ผลงานวิจัยในหัวข้อ “ความงามจากร่องรอยของอดีต” เป็นการศึกษา ร่องรอยที่เกิดจากการหลุดร่อนของภาพจิตรกรรมฝาผนังและจิตรกรรมลายรดน้ำชั้นปูนจาก ชั้นแรกไปจนถึงชั้นบนสุด และทดลองการทำพื้นแบบโบราณที่เรียกว่า “รักสมุก” ด้วยวัสดุ จากธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความงามที่เกิดจากร่องรอยของภาพจิตรกรรม ฝาผนังและลายรดน้ำที่ลบเลือนและหลงเหลือร่องรอยเพียงบางส่วน นำมาพัฒนาแนวความคิด เป็นที่มาในการนำเสนอผลงานวิจัยสร้างสรรค์ในรูปแบบเทคนิคลายรดน้ำด้วยการทำพื้น รักสมุกชุดนี้

ผลงานสร้างสรรค์ของผู้วิจัยที่ผ่านมานั้นใช้เทคนิคการทำรองพื้นด้วยกาวเม็ด มะขามดินสอพองบนไม้ แต่ในการทำวิจัยสร้างสรรค์ชุดนี้ ผู้วิจัยเปลี่ยนเทคนิคและ กระบวนการวิธีการทำงานต่างไปจากเดิม ด้วยการทำพื้นจาก “รักสมุก” บนไม้ และเขียน เป็นผลงานลายรดน้ำ ซึ่งทั้งสองเทคนิคนี้มีความแตกต่างกันที่วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ ขั้นตอน และ วิธีการ แต่สิ่งที่เหมือนกันคือเป็นวัสดุจากธรรมชาติ แต่ถึงแม้ว่าจะมีความแตกต่างกันในส่วน ที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น สำหรับตัวผู้วิจัยเองมองว่า ทั้งสองเทคนิคนี้มีความสอดคล้องและ ตอบสนองต่อแนวความคิดในการสร้างสรรค์ผลงานของผู้วิจัยได้ดี ด้วยกระบวนการทำงานที่ มีความพิถีพิถันในทุกขั้นตอนและใช้เวลาค่อนข้างนาน เราไม่สามารถจะเร่งรัดให้เสร็จสิ้น

ตามเวลาที่กำหนดได้ ด้วยวัสดุที่ค่อนข้างหายากและด้วยสภาพอากาศที่มีความชื้น ทำให้ต้องวางแผนการทำงานอย่างรอบคอบที่สุด

การวิจัยผลงานสร้างสรรค์นี้คงเกิดขึ้นไม่ได้เลย ถ้าขาดวัสดุอย่างใดอย่างหนึ่งไป เพราะวัสดุทั้งหมดที่กล่าวมาในข้างต้นได้มาจากธรรมชาติ ทุกอย่างมีคุณสมบัติเฉพาะตัว เป็นคุณสมบัติพิเศษที่หาทดแทนได้ยาก ถือว่าเป็นหัวใจหลักของงานจิตรกรรมไทยแบบโบราณ

ภูมิปัญญาจากครูช่างได้ผ่านการถ่ายทอดและสืบสานมาจนถึงรุ่นลูกหลานกลายเป็นความรู้จากรุ่นสู่รุ่น มีกระบวนการขั้นตอนที่ต้องอาศัยความอดทน อาศัยเวลาเป็นตัวกำหนด และอาศัยมีใจรักจึงทำออกมาด้วยความประณีตสวยงามและยังมีคุณค่าในทางศิลปกรรมไทยอีกด้วย ผู้วิจัยได้นำภูมิปัญญาจากครูช่างมาพัฒนาสร้างสรรค์เป็นผลงานเฉพาะตนด้วยหวังว่าภูมิปัญญาเหล่านี้จะไม่หายไปไหน อีกทั้งยังได้อนุรักษ์กระบวนการขั้นตอนการทำไม่ให้สูญหายไป

สรุปและอภิปรายผล

ผลของการศึกษาค้นคว้าในวิจัยชุดนี้ นอกเหนือจากความรู้ที่ได้รับเพิ่มเติมมากมายแล้ว กระบวนการ ขั้นตอนและวิธีการทำงานทำให้ผู้วิจัยรู้จักการวางแผนก่อนลงมือทำอย่างเป็นระบบได้พบทั้งปัญหาและการแก้ไขปัญหาในผลงาน อีกทั้งยังได้คำตอบที่ตั้งสมมุติฐานว่าการทดลองนั้น ได้เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ทั้งตัวเนื้อหา จำนวนผลงานและระยะเวลาของทุนวิจัยนี้ได้ตั้งไว้ตามที่กำหนดไว้ ผลอีกด้านหนึ่งคือการได้สร้างสรรค์ผลงานศิลปะอันเป็นความสุขทางใจของผู้วิจัยซึ่งจะได้พัฒนาตนเองต่อไป

การสร้างสรรค์ผลงานวิจัยชุดนี้มีกระบวนการทำงาน วิธีการ และขั้นตอนที่ค่อนข้างใช้เวลานาน มีรายละเอียดสอดแทรกอยู่ทุก ๆ ขั้นตอน พบอุปสรรคและปัญหาในการทดลองอยู่เป็นระยะ รวมไปถึงสภาพร่างกายก็มีส่วนสำคัญในการที่จะขับเคลื่อนให้การวิจัยในครั้งนี้ผ่านไปได้ในเวลาที่กำหนด

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าผลงานวิจัยสร้างสรรค์ชุดนี้จะได้เผยแพร่ให้เกิดประโยชน์แก่ผู้สนใจ นักเรียน นักศึกษาที่ค้นคว้าหาข้อมูลและเป็นแนวทางในการพัฒนาผลงานสร้างสรรค์ของตนต่อไปไม่มากนัก้อย อีกทั้งยังช่วยทำนุบำรุงสืบสานภูมิปัญญาและศิลปกรรมของชาติให้คงไว้ได้อย่างมีคุณค่าสืบไป

ข้อเสนอแนะ

การสร้างสรรค์ผลงานวิจัยชุดนี้ผู้วิจัยเริ่มต้นมาจากการนำผลงานสร้างสรรค์เฉพาะตัวมาพัฒนาทางด้านเทคนิควิธีการที่ต่างออกไปจากเดิม เพื่อทดลองและวิจัยกระบวนการในสิ่งที่ผู้วิจัยอยากรู้ ดังนั้นข้อเสนอแนะกับผู้ที่มีความสนใจในการทดลองและต้องการพัฒนาผลงานสร้างสรรค์ของตนเองนั้น อย่าหยุดที่จะเรียนรู้ในสิ่งที่ไม่เคยรู้และควรสร้างแรงบันดาลใจให้กับตนเองในการทำงานสร้างสรรค์อยู่เสมอ อย่างลัวกับปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้น เรียนรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุง สิ่งเหล่านั้นอาจจะเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่และนำไปต่อยอดแนวความคิดในการสร้างสรรค์ผลงานให้กับผู้ที่สนใจต่อไป

รายการอ้างอิง

- กานต์ชลี สุขสำราญ. (2554). **โครงการวิจัยและงานสร้างสรรค์ จินตนาการจากความต่างของสภาพแวดล้อม (Imagination from Difference of The Environment)**. [ออนไลน์]. ค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2564. เข้าถึงจาก <http://cfasp.bpi.ac.th/research/kanchalee%20research1.pdf>
- ฉลอง ฉัตรมงคล. (ม.ป.ป.). **“ความรู้ด้านการทำลายรดน้ำแบบโบราณ”** กลุ่มงานช่างเขียนและช่างลายรดน้ำ สำนักช่างสิบหมู่ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม. [ออนไลน์]. ค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2564. เข้าถึงจาก https://www.finearts.go.th/storage/contents/detail_file/QLLwXlkr4hCqLcMQR1450IHikcC5rH6lwxpWVDqC.pdf
- สนั่น รัตนะ. (2547). **“โครงการศึกษาค้นคว้าวิจัยลายรดน้ำ”** ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยช่างศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์.
- _____. (2559). **“แลรัก” ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ (องค์การมหาชน)**. พระนครศรีอยุธยา : บริษัท หลอแอนด์เล้ง พับลิชชิ่ง จำกัด.
- สิปวิชัย บุญยพรภวิชัย. (2558). **“สมุดภาพลายรดน้ำ” เล่ม ๑ เล่ม ๒. โครงการสำรวจตู้พระธรรมทั่วไทย ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ**. กรุงเทพฯ: บริษัท โอ. เอส. พรีนติ้ง เฮ้าส์ จำกัด.